

Makten och himmelriket.

Bojarinnan Morozova arresterades som sympatisör till Avvakum och dog i fängelset. Detalj ur Vasilij Surikovs målning från 1887.

Än gycklar han med
egna svagheter, än
låter han sarkasmer
hagla över sina
torturare.

nt

kanisk individualism explodera, där tidigare bara existerat blind lydnad:

Ni förstår, min läsare, Kristus kallar oss att komma av fri vilja, och han befallde inte apostlarna att bränna dem som inte underkastar sig med eld eller hänga dem i galgar. Tatar-guden Mehmet har i sina böcker detta. Men vår Kristus befallde aldrig sina lärjungar något sådant. Och dessa lärare är att likna vid det Antikrists pack, som bringar folk att tro och samtidigt låter dem gå under och överlämnar dem till döden; såsom de tror, så handlar de också.

För många senare ryska kritiker och författare förde Avvakum in friskt källvatten i skriftspråket. Avvakum skrev på "sitt älskade medfödda ryska språk", så som det talades, inte med den då brukliga kyrkslaviska ornat. Han struntade i latin, grekiska, hebreiska liksom i den värtalighet och versform som var på modet. Det talade ryska folkspråket sågs som av Gud givet. För de gammaltroende stod Moskva inte under Bysans, Rom eller någon annan utländsk metropol. Den egna ryska traditionen sågs som överordnad.

Än faller författaren ut i hat och förbannelser mot sina motståndare, än prisar han sina trofasta vänner. Än gycklar han med egna svagheter, än låter han sarkasmer hagla över sina torturare. I Aleksejs "milda" strafflag från 1649, som välsignats av kyrkan, fanns förutom dödsstraff bland annat avhuggning av fingrar, händer och ben.

Ingen som läser denna för ett modernt öga bitvis kaotiska ordmassa kan undgå att bli berörd av Avvakums öde. En bråkdel av det lidande som han faktiskt måste ha genomgått, skrönorna borträknade, hade varit nog. Hans förmåga att överleva de mest fruktansvärda strapatser bidrog till att skapa en modell, som inspirerar många senare generationers dissidenter i förvisningen (som Lenin, Sacharov och Solzjenitsyn).

Född kring 1620 som son till en bypräst blev även Avvakum präst och försörjde sig på dop, vigslar och begravingar samt eget jordbruk. Han gifte sig som 17-åring med den tre år yngre Anastasija, som skulle föda honom ett halvdussin barn och följa honom på alla strapatser.

Avvakum möter en ämbetsman

EN ANNAN GÅNG blev en annan ämbetsman rasande på mig – han kom springande hem till mig, och sedan han slagit mig bet han mig som en hund i fingrarna. Och när hans strupe fylldes med blod, släppte han handen med sina tänder, lämnade mig och gick hem till sitt. Men jag tackade Gud, svepte in handen i en duk och begav mig till kvällsmässan. Och då jag gick på vägen hoppade han på mig igen med två små pistoler, och när han var helt nära mig fyrade han av en pistol, men genom Guds vilja fattade krutet eld i fångpannan och skottet gick ej av. Då kastade han pistolen på marken och fyrade sedan av den andra på samma sätt, och Guds vilja fick det att ske på samma sätt – icke heller den pistolen sköt. Senare tog han gården ifrån mig, pryglade mig och rånade mig på allt och gav mig ingen färdkost.

Just då hade min son Prokofij, som nu sitter i jordfängelse med sin mor, fötts. Så jag tog min stav, och modern det odöpta barnet, och vi vandrade åstad dit Gud styrde vår kosa och döpte honom på vägen.

– Prosten Avvakums Levnadsbeskrivning

Hans oppositionslusta tvingade honom att lämna sin landsortsförsamling. Gång på gång avsätts han och förvisas för att slutligen av Nikon sändas på nio års förvisning med en expeditionstyrka till trakterna bortom Bajkal. Beskrivningen av färden till de nyss erövrade territorierna och tillbaka, en resa på drygt 18 000 kilometer, är förmodligen en av de första reseskildringarna i rysk litteratur. Skildringen av natur och djurliv, av fisketurer och strider med infödingar påminner bitvis om en indianbok.

Först 1663 återkallades Avvakum till Moskva, där stora händelser timat. Hans ärkefiende Nikon hade fallit – och själv förvisats till Vita havet där han 18 år senare skulle dö – och tsar Aleksej var nu inställd på en kompromiss med de gammaltroende. Avvakum vägrade. Med två fingrar i luften gick han undergången till mötes, som motvalls kärring i den nordiska folksagan.

Avvakum förvisades på nytt, nu till Pustozjorsk vid Norra Ishavet, en halsbrytande resa på tre och en halv månad. Men där blev han en ännu farligare ledare än förut, för nu började han bombardera tsaren med klagskrifter. Hans *Levnadsbeskrivning* cirkulerade i huvudstaden. Tre år senare var Avvakum tillbaka i Moskva, bara för att berövas sitt prästämbete, rakas av hår och skägg och dömas till 15 års vistelse i en jordkula vid floden Ugresja någon mil från Moskva.

April 1682 slutligen: Sista återkomsten till Moskva, där han brändes på bål tillsammans med två av sina anhäng-

are. Dödsstraff infördes för alla som öppet stödde de gammaltroende och piskstraff för dem som försökte dölja sådana sympatier.

Först under Peter den store löstes konflikten mellan kyrkan och tsarmakten med ett enkelt hugg. Tsar Peter lät från 1700 patriarkstolen stå tom och ersatte den till sist med vad som i praktiken var ett statligt religionsdepartement, Heliga synoden.

2 000 innebrända i träkyrka

Kyrkan förlorade maktkampen med tsarmakten, men det betydde inte att de gammaltroende fick rätt. Kyrkoreformen kvarstod och de gammaltroende förblev bannlysta. Omkring 2 000 gammaltroende innebrände sig själva i protest i en träkyrka på en ö i Ladoga. Enbart i norra Ryssland räknar man med 10 000 döda i sådana elddop. Andra flydde utomlands, till Turkiet, Preussen, Sverige och Kina.

En följd av kyrkoreformen var för övrigt att mängder av medeltida ikoner förstördes eller målades över med nya mera realistiska motiv, en vandalism som fortsatte under 1700- och 1800-tal.

Många ikoner räddades av de gammaltroende och kom i dagen först 1905, när de gammaltroende legaliserades efter nära 250 år i underjorden.

STEFAN LINDGREN